

Toplumsal Dönüşümün Mekânsal Yansıması: Taksim Belediye Gazinosu, 1939

A Spatial Reflection of Social Transformation: Taksim Municipal *Gazino*, 1939

Begüm Sena ÖNAL ÖZMALATYALILAR**¹, Meltem Ö. GÜREL**²

Öz

1939 ile 1967 yılları arasında ziyaretçilerini İnönü Gezisi içinde ağırlayan Taksim Belediye Gazinosu, Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi’nde devlet desteğiyle inşa edilen gazinoların önde gelen örneklerinden biridir. Fransız şehir plancısı Henri Prost’un tasarladığı İstanbul Nazım Planı kapsamında belediye mimarı Rüknettin Güney tarafından projelendirilen yapı, sunduğu mekânsal program ile devletin Batılılaşma ideolojisini topluma örneklemiştir. Gazino yapısını toplumsal dönüşümün mekânsal bir yansıması olarak inceleyen bu makale, sosyalleşme pratikleri üzerinden Taksim Belediye Gazinosu’nun tarihi ve mekânsal bir okumasını sunmaktadır. Gazinoyu seküler kimlikler üreten bir iktidar mekanizması olarak analiz eden çalışma, yapı içinde yer alan mekânlara ile ziyaretçilerin deneyimleri arasındaki diyalektik ilişkiyi odaklanmaktadır. Bu kapsamda gazinoya ilişkin mimari çizimleri, fotoğrafları ve gazinodan bahsedilen çalışmalarını ele alan arşiv analizi, mimarın kültürel lider rolünü üstlenerek mekânsal temsiller aracılığıyla Batılı yaşam stiline topluma nasıl tanıttığını ortaya koymaktadır. Makalenin temel önermesi olduğu üzere, modern mimarinin seçkin bir örneği olan Taksim Belediye Gazinosu, bireylerin modernitelerini sergilemeleri için bir platform işlevi görmüştür. Bu bağlamda gazino yapısı, yeni ulus-devletin modernleşme sürecine katkıda bulunmuş; özellikle kadın ziyaretçilerin kamusal alandaki konumunu güçlendiren bir mekân olarak hizmet etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gazino, Eğlence Kültürü, Toplumsal Cinsiyet, Modern Mimari, İstanbul

Abstract

Taksim Municipal *Gazino*, which hosted its visitors inside the İnönü Promenade between 1939 and 1967, was one of the leading examples of *gazinolar* (an entertainment venue) built with the support of the state in the early republican era in Turkey. Designed by the municipality architect, Rüknettin Güney, within the scope of French city planner Henri Prost’s İstanbul Master Plan, the edifice was a quintessential example of modern architecture that epitomized the state’s Westernization ideology. This article examines the *gazino* practice as a spatial reflection of social transformation by presenting a historical and spatial reading of the Taksim Municipal *Gazino*. The study analyzes the *gazino* structure as a power mechanism that produces secular identities by focusing on the dialectic between the spaces in the building and the experiences of its patrons. The analysis of architectural drawings, photographs, and literary works associated with the building, on the one hand, reveals how the architect, operating as a cultural leader, utilized architectural creation to present the Western lifestyle to society. On the other hand, it indicates that Taksim Municipal *Gazino* served as a platform for individuals to display their modernity. Moreover, the study propounds that the building contributed to the modernization process of the newly established nation-state, and it has served as a spatial tool that notably strengthened the position of female regulars in the public sphere.

Keywords: Gazino (Club), Entertainment Culture, Gender, Modern Architecture, İstanbul

* **Sorumlu Yazar:** Begüm Sena Önal Özmalatyalılar (Arş. Gör.) Yaşar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, İzmir, Türkiye. E-posta: begum.onal@yasar.edu.tr ORCID: 0000-0002-7090-5062

** Meltem Ö. Gürel (Prof. Dr.) Yaşar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmir, Türkiye. E-posta: meltem.gurel@yasar.edu.tr ORCID: 0000-0003-1111-6212

Atf: Onal Özmalatyalılar, Begüm Sena, Gürel Havva Meltem. “Toplumsal Dönüşümün Mekânsal Yansıması: Taksim Belediye Gazinosu, 1939.” *Art-Sanat*, 21(2024): 503–527. <https://doi.org/10.26650/artsanat.2024.21.1213496>

Extended Summary

Gazino venues and entertainment culture date back to the years before the founding of the Republic of Turkey. However, the transformation of these venues into modern platforms for public enjoyment was largely influenced by the ideologies of the early republican era. The fact that most entertainment facilities were built and rented by the state since the 1930s indicates the critical role of these venues as schools of modernization and Westernization in the context of building a new nation-state. In this regard, it is to say that early republican *gazinos* were developed parallel to the reforms, modernization efforts, and founding ideologies.

The emergence of spatial practices that offer individuals the opportunity to participate in cultural activities was realized with the decision to adopt the goal of modernizing the public through the disciplines of architecture and city planning. Therefore, architects and urban planners played a significant role in realizing radical social transformations through design disciplines during the early republican period. The assignment of foreign architects and urban planners, invited to Turkey from countries such as Germany, Austria, France, and Switzerland, to design public spaces and buildings with different missions, has been particularly effective in rapidly shaping the urban and architectural transformation process. In this context, both prominent foreign and Turkish professionals collaboratively participated in design projects as intellectuals appointed by the state, reflecting the ideology of being modern citizens of society through spatial exemplifications.

The Western entertainment practices brought with the designed socialization venues were effective instrumental tools in demonstrating modern life to Turkish society and offering liberating activities to women and men. During the transition to secular culture, such venues were significant in recreating the habits and attitudes of predominantly Muslim society with Western codes, especially women.

Public venues including *gazinos*, theaters, operas, cinemas, community centers, and clubs, which became widespread in the country, especially in the 1930s and 1940s with the support of the state, were designed as unifying meeting points to bring modern Turkish women and men together and to strengthen social interaction. Although the construction of these new facilities seemed an attempt to ‘beautify’ cities, they were closely related to the political ideology of the early republic. With the spatial practices provided, these facilities were a manifestation of the dominance of the new political governance over the prior Ottoman authority: and functioned to bring about transformations in the daily life practices of the society.

As this article suggests, *gazinos*, one of the entertainment facility types built to provide Western-style entertainment services, served as spatial structures that shaped

the practices of the society in public spaces. These structures have been crucial as they exemplified new habits for individuals, unlike the religious-centered traditions of the previous Ottoman reign.

Taksim Municipal *Gazino*, which is the focus of the article, has been one of the iconic examples of early-period *gazinos* in Turkey serving as a tool in promoting the secularization ideology of the state. In this regard, the study makes a socio-spatial analysis of Taksim Municipal *Gazino*, intending to reveal what the edifice tells us about the social transformation process of the early republican society. The spatial analysis examines the ‘educative’ role of the state-supported architect, Rüknettin Güney, in creating modern *gazino* practice through the photographs and architectural drawings of the building. The literature review, revealing the fictional and real memories of *gazino* visitors, highlights the contexts in which this practice has offered freedom of socialization to subjects and contributed to strengthening women’s position in society.

On the one hand, the findings show that the *gazinos* that opened in the early republican years played an ideological role in transforming social practices. On the other hand, it shows that architects, who assumed the role of ‘cultural leader’ with the support of the state, initiated social transformation with the designs of these spaces. The analysis of the interior and exterior spaces of the *gazino*, which encouraged women and men to be in the same environment, socialize, drink alcoholic beverages, and dance, allows for witnessing the emergence of new bodily practices, values, and norms.

The study argues that individuals who have experienced the *gazino* space have internalized, transformed, and socially reproduced the social practices required by this space over time. Although the modernization process of Turkish society is often considered a ‘top-down’ ideological project, this study discusses that Istanbulites have also produced their modern codes over time. In this respect, the edifice became one of the first early-period *gazinos* where the social practices offered by the state were transformed by society. In the second half of the twentieth century, this transformation in the *gazino* culture continued and reached new dimensions. In the 1970s, *gazinos* became more widespread entertainment venues, appealing to greater segments of the public. Throughout this process, *gazinos* served as spatial tools that strengthened the social position of female regulars in the public sphere.

Giriş

Gazino mekânları ve eğlencesi kültürü Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından önceki yıllara uzansa da¹ bu mekânların halkın kullanımına sunulan modernite platformları olarak kurgulanması Erken Cumhuriyet Dönemi² ideolojileriyle şekillenmiştir. 1930'lardan itibaren eğlence binalarının çoğunun devlet tarafından inşa edilmesi ve kiralanması, bu mekânlara modernleşme ve Batılılaşma okulları olarak atfedilen önemli rolü göstermektedir.³ Bu bağlamda Erken Cumhuriyet gazinoları, ülkede köklü toplumsal değişikliklerin uygulamaya geçirildiği inkılaplar, modernleşme çabaları ve kurucu ideolojilerle doğru orantılı olarak gelişmiştir.⁴ Atatürk inkılapları kapsamında, topluma modern yaşam stilini tanıtmak bu dönemde devletin başlıca politikalarından biri olmuştur.⁵

Bireylere kültürel faaliyetlere dâhil olma olanağı sunan mekânsal pratiklerin ortaya çıkışı toplumu çağdaştırma politikalarının mimarlık ve şehir planlama disiplinleri aracılığıyla benimsetilmesi ile gerçekleşmiştir. Ülkede özellikle 1930'lu ve 1940'lı yıllarda devlet desteğiyle yaygınlaşan gazino, tiyatro, opera, sinema, halkevi ve kulüp gibi kamusal tesisler, modern Cumhuriyet kadını ile erkeğini bir araya getirmek ve toplumsal etkileşimi güçlendirmek gayesiyle tasarlanan birleştirici buluşma noktaları olarak kurgulanmıştır. Hizmete açılan bu yeni tesisler, şehirlerin güzelleştirilmesine yönelik girişimler gibi görünse de Erken Cumhuriyet Dönemi'nin siyasi ideolojisi ile yakından ilişkilidir. Sağladıkları mekânsal pratiklerle bu yapılar, aynı zamanda yeni siyasi yönetimin önceki rejim üzerindeki hâkimiyetinin bir göstergesi olarak inşa edilmiş ve toplumun gündelik hayat pratiklerinde dönüşümler meydana getirme işlevi görmüştür.

- 1 Gazinolar, Osmanlı toplumunda ilk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Kahvehanelerin zamanla dönüştürülmesiyle gazino hâline gelen mekânlarda klasik Türk musikisi çalan ve çoğunlukla erkeklerden oluşan incesaz heyetleri dinletiler vermiş; yerine göre Karagöz oyunları veya tuluat kumpanyaları gibi geleneksel eğlence anlayışına hitap eden etkinliklere de eşlik etmiştir. Dönemin yönetimi tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilen bu mekânlarda kadınların sahne alması ya da eğlencelere katılımı kısıtlanmıştır. Cumhuriyet'le birlikte gazinoların ve yazlık bahçelerin programında Türk kadın okuyucular da yer almaya başlamıştır. Gökhan Akçura, *İstanbul Şarkıları: Şehrin Müzikli Tarihinde Kazı Çalışmaları* (İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2019), 7-23.
- 2 Erken Cumhuriyet Dönemi ile Cumhuriyet'in kurulduğu 1923 yılı ve çok partili sisteme geçilen 1945 yılı arasındaki zaman dilimi işaret edilmektedir.
- 3 Meltem Ö. Gürel, "Architectural Mimicry, Spaces of Modernity: The Island Casino, Izmir, Turkey," *The Journal of Architecture* 16(2) (Mayıs 2011), 168, erişim 4 Eylül 2022, <https://doi.org/10.1080/13602365.2011.570059>.
- 4 Sibel Bozdoğan, *Modernism and Nation Building: Turkish Architectural Culture in the Early Republic* (Seattle: Washington Üniversitesi Yayınları, 2001), 6.
- 5 Tanzimat Dönemi ile birlikte başlayan modernleşme eğilimleri, Cumhuriyet Dönemi'nde Atatürk inkılaplarıyla devam etmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi, ülkenin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda Batı standartlarına uyum sağlamaya çalıştığı süreci ifade etmektedir. Bu bağlamda toplumsal yapı, eğitim, aile, toplumsal cinsiyet rolleri ve yaşam tarzları gibi alanlarda yaşanan kültürel değişimler, Batı değerlerinin ve normlarının Türk toplumunda kabul görmesiyle şekillenmiştir. Batı kültürünün de etkisiyle, kadınların toplumsal rolleri ve hakları genişlemiş, eğitim sistemi değişmiş ve kamusal alanda modern yaşam pratikleri bireyler tarafından deneyimlenerek yaygınlaşmıştır.

Toplumdaki köklü dönüşümlerin mimarlık ve kentsel planlama gibi tasarım disiplinleri aracılığıyla gerçekleştirilmesi sürecinde mimarlar ve şehir plancıları önemli bir rol oynamıştır. Bu kişiler, modern yurttaş olma ideolojisinin mekânsal örneklemeler ile topluma yansıtılması bağlamında devlet tarafından görevlendirilen entelektüel öncüler olarak çeşitli projelerde yer almıştır. Almanya, Avusturya, Fransa ve İsviçre’den Türkiye’ye davet edilen yabancı mimar ve şehir plancılarının farklı misyonlarla kamusal alanlar ve yapılar inşa etmek üzere görevlendirilmesi, kentsel/mimari dönüşüm sürecinin hızlı ilerlemesinde ve şekillenmesinde özellikle etkili olmuştur.⁶ Tasarlanan sosyalleşme alanlarının beraberinde getirdiği sinemaya veya operaya gitme, yabancı müzik dinleme, balolara katılma, dans etme gibi alafranga eğlence pratikleri ise Türk toplumuna modern yaşamı izah etme ve erkekler kadar kadınlara da özgürleştirici faaliyetler sunma bağlamlarında önemli bir görev üstlenmiş; İslami kültürden seküler kültüre geçiş aşamasında Müslüman ağırlıklı bir toplumun alışkanlıklarını, hâl ve hareketlerini başta kadınlar olmak üzere Batılı kodlarla yeniden yaratmada etkin rol almıştır.

Alafranga eğlence hizmeti sunma amacıyla inşa edilen mekânlardan biri olan gazinolar, toplumun kamusal alan pratiklerini şekillendiren “mekânsal yapılar” olarak hizmet vermiştir.⁷ Bu yapılar, kadın ile erkeği bir araya getiren, birbirine alıştıran dinamik mekânlar sunmaları ve Osmanlı’nın dini merkez alan geleneklerinden farklı olarak bireylere yeni alışkanlıklar örneklemeleri sebebiyle önem taşımıştır.⁸ Makalenin odak noktası olan Taksim Belediye Gazinosu, devletin modernleşme ideolojisini teşvik etmede mekânsal bir mekanizma olarak hizmet eden Türkiye’deki erken dönem gazinolarının ikonik örneklerinden biri olmuştur.⁹ Bu kapsamda çalışmanın amacı,

6 Erken Cumhuriyet Dönemi’nin ana hedeflerinden biri Batı’nın kültürel ve teknolojik gelişmelerinden geri kalmayacak düzeyde eserler yaratmaktır. Bu bağlamda işlevciliği öne çıkaran modern mimari üsluba geçiş radikal olmuş ve bu akılcı üslup siyasi yönetim destekli inşa edilen çeşitli yapılarda (konutlar, kamu yapıları, hastaneler, fabrikalar) ısrarla kullanılmıştır. Yabancı plancıların, mühendislerin ve mimarların Türkiye’de çalışmasına izin veren Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun da etkisiyle Batı’dan birçok mimar/şehir plancısı “modernleşme projesi” sürecini de kapsayan 1927 ile 1940 yılları arasında kentsel projeler üretmek üzere Türkiye’ye davet edilmiştir. Bu mimarlar ve şehir plancıları arasında Henri Prost, Rudolf Belling, Ernst Arnold Egli, Martin Elsaesser, Clemens Holzmeister, Bruno Taut ve Josef Thorak yer almaktadır. Afife, Batur, “Modern Olmak: Bir Cumhuriyet Mimarlığı Arayışı,” *Modern Türk Mimarlığı* (Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, 2007), 71-96.

7 Gürel, “Architectural Mimicry, Spaces of Modernity: The Island Casino, Izmir, Turkey,” 165.

8 Gürel, “Architectural Mimicry, Spaces of Modernity: The Island Casino, Izmir, Turkey,” 168.

9 1930’lu yıllarda ülkenin ve devletin yeniden yapılandırılması sürecinde hissedilen eğlence eksikliklerini gidermek amacıyla yeni sosyalleşme mekânlarının inşa edilmesi için gayret edilmiştir. İstanbul’daki Taksim Belediye Gazinosu’nun yanı sıra birbirine yakın yıllarda inşa edilip hizmet vermeye başlayan Ankara’daki Gar Gazinosu (1937), Çubuk Baraj Gazinosu (1938) veya İzmir’deki Şehir Gazinosu (1932) ve Ada Gazinosu (1937) gibi gazino yapıları bu yıllarda devletin halka modernleşmeyi öğretme gayesi bağlamında birbirine benzer şekilde faaliyet gösteren modernite mekânları ve sosyal yapılar olarak öne çıkmaktadır. Bu bakımdan 1930’lu yıllarda inşa edilen gazinoların Erken Cumhuriyet Dönemi eğlence pratiklerini örnekleyen ilk yapılar olduğu söylenebilir. Taksim Belediye Gazinosu bu dönemde inşa edilen ilk gazino olmasa da İstanbul’un kozmopolit sosyo-kültürel yapısı sebebiyle toplumun modern eğlence pratiklerine geçiş sürecinde Henri Prost ve Rüknetin Güney’in kentten modernizasyonu planlarının bir parçası olarak erken gazinolar arasında önemli bir örnek teşkil etmektedir.

gazino pratiğini toplumsal dönüşümün mekânsal bir yansıması olarak incelemek ve sosyalleşme pratikleri üzerinden Taksim Belediye Gazinosu'nun tarihî ve mekânsal bir okumasını sunmaktır. Mekânsal analiz, yapının fotoğrafları ve mimari çizimleri üzerinden modern gazino pratiğinin oluşturulması aşamasında devlet desteğini arkasında bulduran mimarın “kültürel lider”¹⁰ rolünü de irdelemektedir. Gazino ziyaretçilerinin anılarını ortaya koyan edebi kaynak taraması ise bu pratiğin öznelere sosyalleşme özgürlüğü sunduğu ve kadınların toplumdaki aktif rolüne katkı sağladığı bağlamları ortaya koymaktadır.

1. Taksim Belediye Gazinosu'nun İnşası ve Açılış Süreci

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde devletin modernleşme gayesi, kent ölçeğinde dönüşümler çerçevesinde siyasi gündemde öne çıkmıştır. Kentsel planlama ve mimarlık disiplinlerinde biçimsel temsiller aracılığıyla Türk mimari üslubunu Osmanlı mimari geçmişinden ayırmanın gerekliliğinin altı çizilmiştir. 1928'den sonra radikal bir kentsel/mimari dönüşümün gerekliliğini savunan Cumhuriyetçi seçkinlerin devlet düzeyinde güçlerini sağlamlaştırmasıyla, Avrupa temelli modern üslup belirgin bir şekilde Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın yerini almaya başlamış¹¹ ve bu yeni üslubun yüzünü modern dünyaya dönen toplumun somut bir sembolü olması hedeflenmiştir. Bu dönem, eski ile yeni, geleneksel ile çağdaş arasındaki ikiliklere dayalı, ideolojik bir düşünme biçiminin başlangıcını işaret etmektedir.¹²

Kentsel ölçekte planlanan köklü dönüşümler, devletin 1930 ve 1935 yılları arasında art arda yürürlüğe koyduğu kanunlarla resmîyet kazanmıştır. 1930 yılında çıkarılan Belediyeler Kanunu ve bu kanunun tamamlayıcısı 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, belediyeleri kentlerin haritasını ve imar planını yaptırmaya zorunlu kılmıştır.¹³ İlgili kanunlar uyarınca, ülkenin en büyük metropolü olan İstanbul'un yeni şehir planlaması devlet yetkilileri tarafından 1936 yılında ülkeye davet edilen Fransız mimar ve şehir plancısı Henri Prost (1874-1959)'un İstanbul Belediyesi ile kentin imar planını hazırlamak üzere anlaşmasının akabinde oluşmaya başlamıştır.¹⁴ Prost'un İstanbul Ya-

10 1950 öncesine bakıldığında Rüknettin Güney gibi mimarların devlet bünyesinde kamu görevlisi olarak çalışıp halkın yeni deneyimleyeceği modern sosyalleşme pratiklerine yönelik yapıları bir kültürel lider rolü üstlenerek tasarladığı görülmektedir. Rüknettin Güney ile benzer yıllarda görev alan mimar Şekip Sabri Akalın tarafından tasarlanan Gar Gazinosu (1935) başkent Ankara'nın modernleşme süreciyle birlikte inşa edilmiş; Taksim Belediye Gazinosu'nda olduğu gibi kadınların sosyal hayata katılımı açısından önemli bir rol oynamıştır. Mimar ve şehir plancısı Théodore Leveau tarafından tasarlanan Çubuk Baraj Gazinosu (1938) ise tasarımın yanında bireylere restoranlar ve dans salonları gibi farklı eğlence seçenekleri sunması sebebiyle yapısal program bağlamında da Taksim Belediye Gazinosu ile benzerlikler taşımaktadır. Bu bakımdan dönemde gazino mekânlarının benzer mekânsal kurgular taşıdığı ve bireyleri modern yurttaşlara dönüştürmek için âdeta bir okul görevi üstlendiği söylenebilir. Bozdoğan, *Modernism and Nation Building: Turkish Architectural Culture in the Early Republic*, 88.

11 Batur, “Modern Olmak: Bir Cumhuriyet Mimarlığı Arayışı,” 78.

12 Bozdoğan, *Modernism and Nation Building: Turkish Architectural Culture in the Early Republic*, 21.

13 İlhan Tekeli, *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü: 1923-1990* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009), 110.

14 Mete Tapan, *İstanbul'un İmar Sorunları* (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 1994), 23.

rımadası, Galata/Beyoğlu, Eyüp, Üsküdar ve Adalar (İstanbul ilçesi) için hazırladığı ayrı planlamalardan oluşan Nazım Planı tasarısı, İstanbul için Avrupa'daki emsallerine denk ferah meydanlar, caddeler, parklar ve mesire yerleri önermiştir. Taksim'in yeniden düzenlenmesi ise Prost'un İstanbul'daki görevi sırasında tamamladığı en dikkat çeken projelerinden biri olmuştur. İmar planı dâhilinde Topçu Kışlası yıkılarak yerine adını ülkenin ikinci cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den alan İnönü Gezisi (resmî adıyla 2 No'lu Park) tasarlanmıştır (G. 1). Bunun yanı sıra semte Maçka Parkı, futbol stad-yumu ve açık hava tiyatrosu yapılmış; Taksim Meydanı'nın da yeniden düzenlenmesi tamamlanmıştır.¹⁵ Kültür, sağlık, hoşça vakit geçirme kavramlarını ön plana çıkaran bu yeni yapı türleri ve onların modern mimariden faz alan biçimsel özellikleri kendini Osmanlı'dan ayrı tutmayı hedefleyen cumhuriyet ideolojisinin yansımaları olarak değerlendirilebilir.

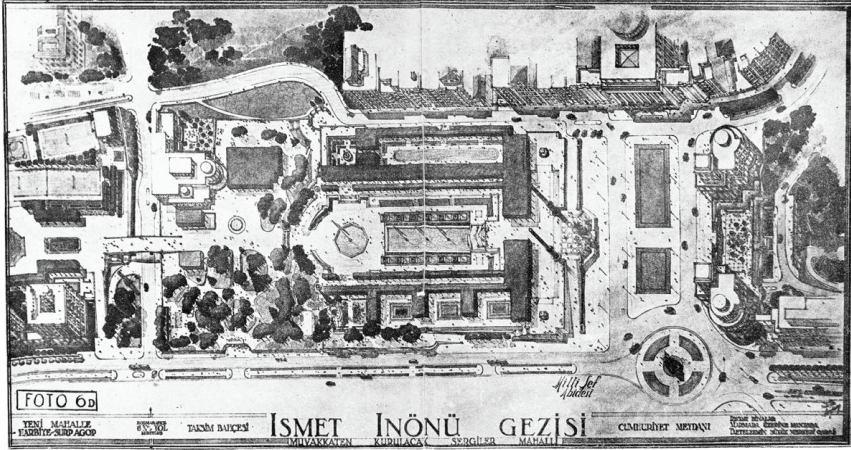

G. 1: İnönü Gezisi'nden bir görünüm, Ekim 1944 (Fonds Prost. Académie d'architecture/Cité de l'architecture et du patrimoine/Archives d'architecture contemporaine, HP-PHO-027-01-54)

Prost'un Nazım Planı ile eski İstanbul'un Osmanlı geleneklerinden oluşan kısıtlayıcı sosyal dokusunun tersine İnönü Gezisi zamanla kadın ve erkeğin kaynaşıp sosyal eğlence pratiklerine eşit olarak katılabildiği bir kamusal alan hâline gelmiştir. Bu planlama dâhilinde İnönü Gezisi'nin içinde bulunan Taksim Bahçesi de yeniden tasarlanmıştır. Mimar Rüknettin Güney (1904-1970) tarafından bahçenin Boğaziçi manzaralı

15 Murat Gül, *Architecture and the Turkish City: An Urban History of İstanbul Since the Ottomans* (Londra ve New York: I.B. Tauris, 2017), 55.

köşesinde eski gazinonun yerine tasarlanan Taksim Belediye Gazinosu (G. 2, G. 3) ise kapılarını 1939'da ziyaretçilerine açmış ve 1967 yılında yıkılana dek İstanbulluların gazino deneyiminde önemli bir rol almıştır.¹⁶

G. 2: İnönü Gezisi içinde sol üstte Taksim Belediye Gazinosu (Daver, Günay ve Resmor, *Güzelleşen İstanbul XX. Yıl*, 156)

G. 3: Mete Caddesi'nden İnönü Gezisi, Taksim Bahçesi ve Belediye Gazinosu'nun görünümü, 1940'lar (Fonds Prost. Académie d'architecture/Cité de l'architecture et du patrimoine/Archives d'architecture contemporaine, HP-PHO-027-01-33)

¹⁶ Gazinonun yıkımının akabinde yerine 1968 yılında Taksim Vakıflar Otel'i'nin inşasına başlanmış; 1975 yılında ise otel Sheraton ismiyle hizmete başlamıştır. Bugün aynı yapı Ceylan Intercontinental Oteli olarak hizmet vermektedir. Doğan Hasol, *20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı* (İstanbul: YEM Yayınları, 2017), 196.

Yapının açılışını takip eden ilk yıllarda İstanbulluların Taksim Belediye Gazinosu'na olan ilgisi, İnönü Gezisi'nde yer alan tesislerin cinsiyet ve sosyo-ekonomik durum gözetmeksizin topluma uygun fiyatlı sosyalleşme mekânları tahsis edilmesinin ilanından kaynaklanmıştır. Belediye başkanı Lütfü Kırdar döneminde İstanbul Belediyesi'nin yayımladığı ve özellikle İsmet İnönü tarafından yaptırılan imar projelerini anlatan *Güzelleşen İstanbul XX. Yıl* isimli kitapta öne sürüldüğü üzere Prost'un Nazım Planı sonrası gazinoyu da içine alan Taksim Bahçesi "herkesin serbestçe girip dolaştığı, istirahat ettiği güzel, temiz bir halk bahçesi" hâline getirilmiştir.¹⁷ Buradaki anlatıya göre, bahçede bulunan "kirli ve harap barakalar" genişletilerek "çiçeklerle, ağaçlarla, yeni tarhlarla" yeniden düzenlenmiş; bu bahçe içinde ise "modern mimarinin en güzel örneklerinden mükemmel bir Belediye Gazinosu" inşa edilmiştir (G. 4, G. 5).¹⁸ Böylece bir milyona yakın nüfuslu İstanbul'un "ticaret ve iktisat sahasındaki önemi, Avrupa ile Asya'nın geçit noktasında bulunması hem bir seyyah memleketi hem de modern hayat sürülen bir servet kaynağı ve bir fikir ülkesi" olması sebebiyle böyle bir gazinoya olan acil ihtiyacın nihayetinde devlet desteği ile giderildiği savunulmuştur.¹⁹

Devletin mimarların başlıca "işvereni" olduğu bu yıllarda Türk mimarlar kendilerini modernleşme projesinin eğiticileri olarak görmüş ve ulusun aydınları olarak toplumu medenileştirme görevini üstlenmişlerdir. Bu ideolojik çerçevede mimarlar tarafından devlet adına inşa edilen kamusal mekânlar, toplumun Batılı davranışları deneyimlediği platformlar olarak kurgulanmıştır. Dönemin zevkine ve teknolojik gelişmelerine uygun tasarlanan bu yapıların ulusa Batı'dan ithal edilen estetik anlayışı ve pratikleri öğretmesi hedeflenmiştir.²⁰ 1938-1951 yılları arasında Lütfü Kırdar altında İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü baş mimarı olarak çalışan Rüknettin Güney, Taksim Belediye Gazinosu'nu belediyenin vizyonu ve Prost'un tasarımları eşliğinde üretmiştir.²¹ Güney, aynı zamanda 1938 yılında yapılan Florya Gazinosu'nun da mimarıdır ve her iki gazinoyu da birer modernite mekânı olarak tasarlamıştır.²² Bu modernite mekânları sundukları program itibarıyla toplumun yaşamını şekillendiren değerlerin bir sosyal yönetim aracı olarak hizmet etmiştir.²³

17 Abidin Daver, Sefa Günay ve Mazhar N. Resmor, *Güzelleşen İstanbul XX. Yıl* (İstanbul: İstanbul Maarif Matbaası, 1944), 51.

18 Daver, Günay ve Resmor, *Güzelleşen İstanbul XX. Yıl*, 51.

19 Daver, Günay ve Resmor, *Güzelleşen İstanbul XX. Yıl*, 51.

20 Bozdoğan, *Modernism and Nation Building: Turkish Architectural Culture in the Early Republic*, 112-113.

21 Elvan Altan Ergut, İpek Yada Akpınar ve Zafer Akay, "Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Mimarlık," *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.) Yayınları, 2016), 8: 558-597.

22 Meltem Ö. Gürel, "Architectural Traces of Social Transformation Along the Coasts of İstanbul: From Sea Baths to Modern Beaches," *İstanbul's Seaside Leisure* (İstanbul: Pera Müzesi, 2018), 129-173.

23 Meltem Ö. Gürel, "The Transformation of Seaside Practices: From Sea Baths to Mid-Century Beaches in İstanbul," *Mid-Century Modernism in Turkey: Architecture Across Cultures in the 1950s* (Londra ve New York: Routledge, 2016), 35.

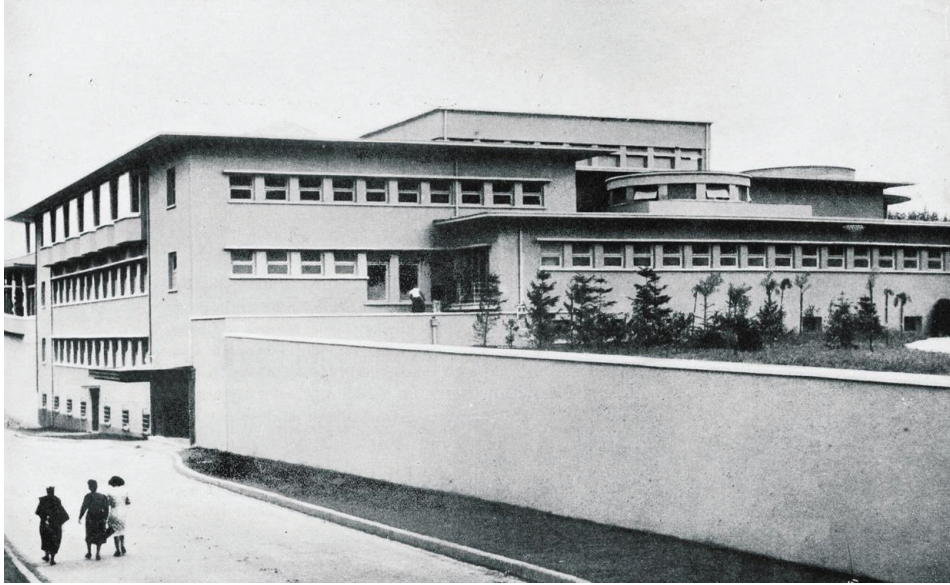
G. 4: Taksim Belediye Gazinosu'nun ön görünümü, 1940'lar (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür Varlıkları Dairesi Başkanlığı, Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü. Atatürk Kitaplığı, Krt_014573)

Bu yıllarda temel gayelerden biri her ne kadar Batılı yaşam stilini ve mimari üslubu Türkiye'ye ithal etmek olmuşsa da 1930 sonlarının mimari anlayışı modern olanı ulusal olanla uzlaştırmaya yönelik büyük bir çabayı da içermiştir. Rüknettin Güney de dâhil olmak üzere dönemin mimarları, Batı'dan örnek alınan modern mimari üslubu kendi geliştirdikleri ulusal projelerle bağdaştırma gayesi içine girmişlerdir.²⁴ Bu gayenin somut örneklerinden biri Güney'in Taksim Belediye Gazinosu üzerine *Arkitekt*'te kaleme aldığı yazıda görülmektedir.²⁵ Birçok kez modern mimarinin en güzel örneklerinden biri olduğunun altı çizilen gazino hakkında Güney, “Avrupa’daki birçok emsaline üstün olan bu bina[nın] Türk mimarı Türk mühendisi, Türk işçisi tarafından meydana getirilmiş olmasından sevinç duymaktayız” ifadelerini kullanarak yapının milliliğini vurgulamış ve “şehirin mühim ihtiyaçlarından biri” olarak bahsettiği gazino binasının inşa edilmesinin kentin büyük bir eksikliğini giderdiğini savunmuştur.²⁶

24 1930'lu yıllarda özellikle CIAM ve Bauhaus merkezli mimari yaklaşımlar Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. Türk mimarların büyük bir kesimi Uluslararası Üslup (*International Style*) anlayışı doğrultusunda yaklaşık on yıl süreyle betonarmeye dayalı kübik yapılar tasarlamıştır. Ankara Sergi Evi (Şevki Balmumcu, 1933), Florya Deniz Köşkü (Seyfi Arkan, 1934), Yalova Termal Oteli (Sedad Hakkı Eldem, 1937), Kadıköy Halkevi (Rüknettin Güney, 1938) bu dönemin mimari üslubunu örnekleyen yapılar arasındadır. Şevki Vanlı, *20. Yüzyıl Türk Mimarlığı* (Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, 2006).

25 Türkiye’de mesleki yayınların başlaması, modern mimariyi topluma tanıtmaya sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir. İlk olarak 1931’de yayımlanan *Mimar* dergisi, 1933 yılında *Arkitekt* adını almış ve Türkiye’nin mimarlık tarihyazısını bağlamında önemli bir arşiv kaynağını oluşturmuştur. İlhan Tekeli, “Türkiye’de Mimarlığın Gelişiminin Toplumsal Bağlamı,” *Modern Türk Mimarlığı*, ed. Renata Holod, Ahmet Evin ve Suha Özkan (Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, 2007), 15-36.

26 Rüknettin Güney, “Taksim Belediye Gazinosu,” *Arkitekt* 7-8 (1943), 145.

G. 5: Cumhuriyet Caddesi'nden Taksim Belediye Gazinosu'nun arka görünümü (Daver, Günay ve Resmor, *Güzelleşen İstanbul XX. Yıl*, 58)

Rüknettin Güney'in mimari üslubu bu yıllarda mekânsal işlevi simetrik ve kütleli düzenlemelerle bağdaştıran, klasik ve modern mimari arasında denge yakalamaya gayret eden bir anlayışı temsil etmektedir. Bu çerçevede tasarlanan Taksim Belediye Gazinosu'nun planlamasında ilgili mekânların özellik ve işlevlerine göre geometrik, rasyonalist ve işlevsel formlar kullanılmış²⁷; dairesel formlara ise prizmatik (kübik) kütlelerle iç içe geçirilerek yer verilmiştir. İnşaatında betonarme karkas ve tuğla kullanılan yapının kapladığı saha 2.250 metrekare olup inşaat hacmi 30.000 metreküp bulmuştur.²⁸ Gazinonun cepheleri süslemesiz, gridal hat ve yüzeylerden oluşmuş; yapıda modern üsluba uygun olarak eğimli çatı, kiremit ve saçak gibi mimari öğelere yer verilmemiştir. Soğuk görümlü brüt beton yapıların aksine Taksim Belediye Gazinosu, Şevki Vanlı'nın betimlemesiyle "ince kolonları, çevreyle iletişim halinde büyük cam yüzeyleri ile dışarıya ışık ve dostluk saçan anımsanacak formuyla" unutulması zor ve davetkâr bir kamusal yapı profili çizmiştir.²⁹

27 Türkiye'de modern eğlence mekânlarının kurgulanması sürecinde batı mimarlığındaki işlevselcilik anlayışı önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde Osmanlı mimarisinin süslü ve sembolik unsurlarından uzaklaşarak radikal ve işlevsel yapıların inşa edilmesine başlandığı ve çağdaş bir toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilen, kullanıcı dostu mekânların yaratılmasının birincil hedef olduğu görülmektedir. Benzer şekilde yazar, sanat tarihçisi ve ressam Celâl Esat (Arseven), bu konuya ilişkin 1930'lu yıllarda dönemin mimarisinin yeni bir rasyonel yol aradığını, gerekli değer ve mantık çerçevesinde inşa edilmemiş yapıların yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunmuş ve yalnızca şekilcilik için takip edilen mimari yaklaşımları eleştirmiştir. Celâl Esat, *Yeni Mimari* (İstanbul: Ağah - Sabri Kütüphanesi, 1931), 4-9.

28 Güney, "Taksim Belediye Gazinosu," 150.

29 Vanlı, *20. Yüzyıl Türk Mimarlığı*, 189.

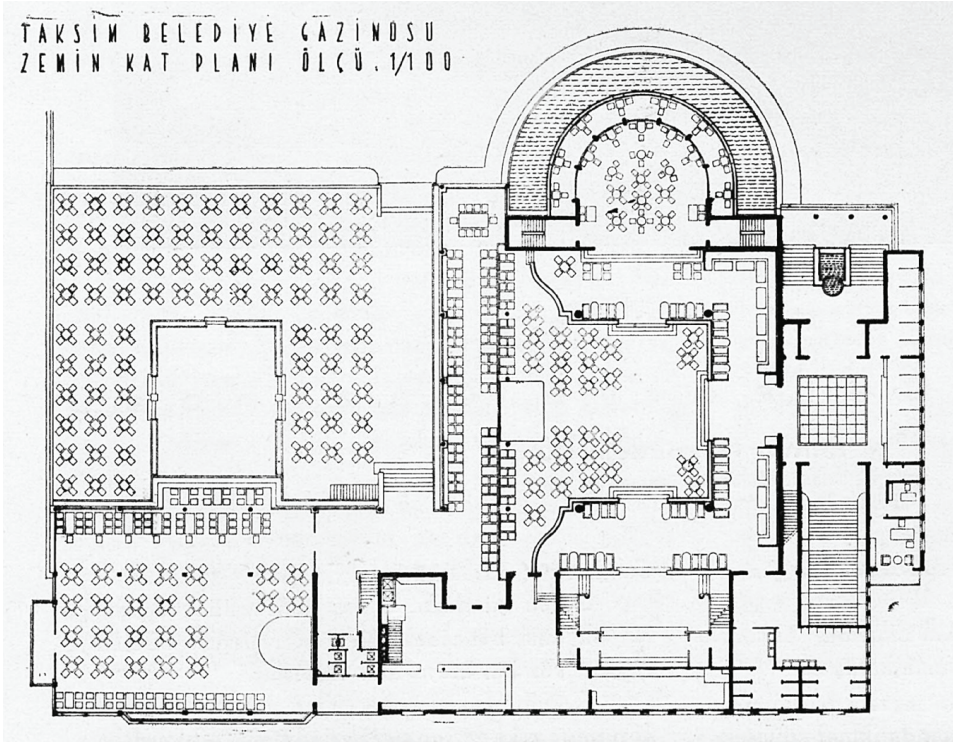
2. Taksim Belediye Gazinosu'nun Mekânsal Kurgusu

Taksim Belediye Gazinosu'nun plan şemaları dönemin benzer gazinolarıyla uyumlu olarak canlı orkestra müziği için tasarlanan sahneleri ve dans pistlerini içermiştir. Gazinonun tasarımında kültürel lider rolü üstlenen mimar, mekân kurgusu ile Batılı yaşam stilini topluma tanıtmayı ve benimsetmeyi hedeflemiştir. Makalenin bu bölümünde yapının mekânsal bir okuması yapılarak bireylerin modernitelerini sergilemelerine olanak sağlayan sosyal pratiklerin ardında yatan Batılı kodlar irdelenmiştir. Özellikle ziyaretçilerin gazinoya ilişkin deneyimlerine odaklanan bu okuma, Taksim Belediye Gazinosu'nu barındırdığı mekânlar ve pratiklerle toplumsal dönüşümünü şekillendiren bir araç olarak ele almaktadır.

2.1. Büyük ve Küçük Salonlar

Taksim Belediye Gazinosu'na yaya olarak gelen ziyaretçilere havuzlu bir giriş sunulmuştur. Otomobil ile gelen ziyaretçilerin mekâna girişi ise sokak kotunun aşağıda kalması sebebiyle gazinonun arkasında bulunan merdivenli girişten girilecek şekilde tasarlanmıştır. Ziyaretçilerin, içinde vestiyer, müdür odaları ve bir telefon kabinesini barındıran holden geçerek salonlara ulaşması sağlanmıştır. Giriş holünün sağında bulunan ve özellikle “şehir namına verilen balolar için” toplantı salonu olarak düşünülen, tavanı dört sütun üzerine oturtulmuş büyük salon; sahne ve masaların ortasında bulunan dans pistinin görüş kolaylığı dikkate alınarak Rüknettin Güney'in ifadesiyle “sed sed” olacak şekilde farklı kotlarda oturma alanları düzenlenerek kurgulanmıştır (G. 6).³⁰ Büyük salonun gazino bahçesine bakan tarafında yer alan eğrisel forma sahip diğer küçük salon ise, gerektiğinde çeşitli etkinlikler için sahne olarak kullanılmak üzere ikinci bir etkinlik salonu olarak düzenlenmiştir.

30 Güney, “Taksim Belediye Gazinosu,” 147.

G. 6: Taksim Belediye Gazinosu zemin kat planı (Güney, “Taksim Belediye Gazinosu”, 146)

Bahsi geçen salonlar, Osmanlı döneminde baskın olan ve daha çok Farsî ve Arabî ezgilere dayanan saray müziği anlayışından farklı olarak Batılı müzik türlerinin öne çıktığı etkinlikleri ve eğlence pratiklerini barındırmak üzere kurgulanmıştır. Hizmet verdiği yıllar aralığında Behiye Aksoy, İlham Gencer, Mustafa Kandıralı ve Sevinç Tevs gibi yerli isimlerin yanı sıra Charles Aznavour, Dalida, Louis Armstrong ve Lucienne Boyer gibi dünyaca ünlü yabancı isimlere de ev sahipliği yapan gazino salonlarında senfoni, tango ve caz ağırlıklı alafranga performanslara yer verilmiştir.³¹ Bu çerçevede Taksim Belediye Gazinosu’nun sunduğu müzik çeşitleri Osmanlı dönemi gazinolarında (ve bahçelerinde) çalınan musikiden farklılık göstermiştir. Cumhuriyet’in ilanını takip eden yıllarda ince sazdan alafranga şarkılara geçişteki en önemli değişim gazino programlarında gerçekleşmiş; Müslüman-Türk kadın solistler sahneye tek başına çıkmaya da başlamıştır.³²

31 Akşam, Cumhuriyet, Son Posta ve Tanin gazetelerini kapsayan arşiv analizinde Taksim Belediye Gazinosu tarafından reklam amaçlı verilen ilanlar incelenmiştir. “Taksim Belediye Gazinosu,” *Gaste Arşivi*, erişim 24 Mayıs 2023, <https://www.gastearsivi.com/ara/taksim%20belediye%20gazinosu>

32 İnce saz terimi ile Türk musikisinde okuyuculardan ve çalgılardan oluşan, alaturka fasıl yapan topluluğa işaret edilmektedir. İnce sazlarda erkek sanatçıların çoğunlukta olduğu bir orkestra yapısı görülmektedir. Akçura, *İstanbul Şarkıları: Şehrin Müzikli Tarihinde Kazı Çalışmaları*, 7-23.

G. 7: Taksim Belediye Gazinosu'nun büyük salonundan bir görünüm (Daver, Günay ve Resmor, *Güzelleşen İstanbul XX. Yıl*, 55)

Gazinsonun büyük salonundan üst kata çıkan iki meşe merdiven arasında müşterilere alkollü ve alkolsüz içki servisi yapmak için tasarlanan bar, dönemin benzer gazinolarıyla uyumlu olarak, çağdaş görülen yaşam stillerini örneklemiştir. Merdivenlerden çıkılan balkon katında yer alan iki küçük salon ile altı adet oda özel toplantılar düzenlenmek üzere organize edilmiştir. Yapının giriş zemin döşemelerinde mermer, salon döşemelerinde meşe parke, yemek salonu, mutfak, ofis ve balkonlarında ise mozaik kullanılmıştır.³³ Bu bakımdan yapının dış kabuğunda izlenen yalınlık ilkesinin iç mekânlara ve materyal seçimlerine de etki ettiği söylenebilir. İç mekânlardaki formal ve simetrik planlama, kolon detaylamaları ve dört büyük sütun ile giriş merdiveninin yan duvarlarında kullanılan suni mermer uygulamaları gibi bazı dekoratif yaklaşımlar modern mimari prensipleriyle örtüşmesine de yüksek cam yüzeylerden oluşan cepheler ve sadeliğe yapılan vurgu dönemin çağdaş mimari anlayışını örneklemektedir. Ayrıca, mekân açıklıklarına ve ferahlığa verilen önem teknolojik gelişmelerin mekânsal bir göstergesidir (G. 7).

Gazinsonun büyük salonunun mekân pratiklerine ilişkin ipuçlarına dönemin önde gelen yazarlarından Refik Halid Karay 1954 yılında yayımlanan *Bugünün Saraylısı* isimli romanında yer vermiştir:

“Ata, masaya konan kırmızı elmalar ve buruşuk armutlar arasına bir dam ve yapı tutuyormuşçasına çatı ve kaburga tahtaları gibi intizamla konmuş muzlardan birine elini uzatırken salonun ışıkları karardı; davulun trampet süratıyla alınan zil sesi duyuldu.

33 Güney, “Taksim Belediye Gazinosu,” 150.

Öğrenmişti, artık. Numaralar başlayacak. Artistlerin evvela en hünersizlerini, sonra ustaları ve mimlilerini seyredecekler. Hasan ile Şevki'nin kantolarında da böyle olurdu. [...] Fakat iki âlem arasındaki fark müthiş. [...] Yirmi iki sene sonra, yanında, kürkünü sırtına atmış, ... bir kızla gazinoda oturuyor; önlerinde iyice donanmış bir sofraya ... Şarap içerek, meyve yiyerek koltuklara gömülmüş numara seyrine dalmışlar. Bu, ne mühim değişikliktir!”³⁴

Burada roman kahramanının gözünden okuyucu, Osmanlı Dönemi eğlence pratikleri ile Taksim Belediye Gazinosu'nun sunduğu Cumhuriyet Dönemi pratikleri arasındaki değişime şahit olmaktadır. Karay'ın kalemıyla gazino mekânı kapsamında toplumsal dönüşümün ölçeği vurgulanmıştır. Gazinonun sahibi olarak yerel yönetim ve mimarı ise, salonların tasarımları ve barındırdığı pratikler vesilesiyle, bu değişim ve dönüşüme hizmet etmektedir.

2.2. Yemek Salonu, Veranda ve Gazino Bahçesi

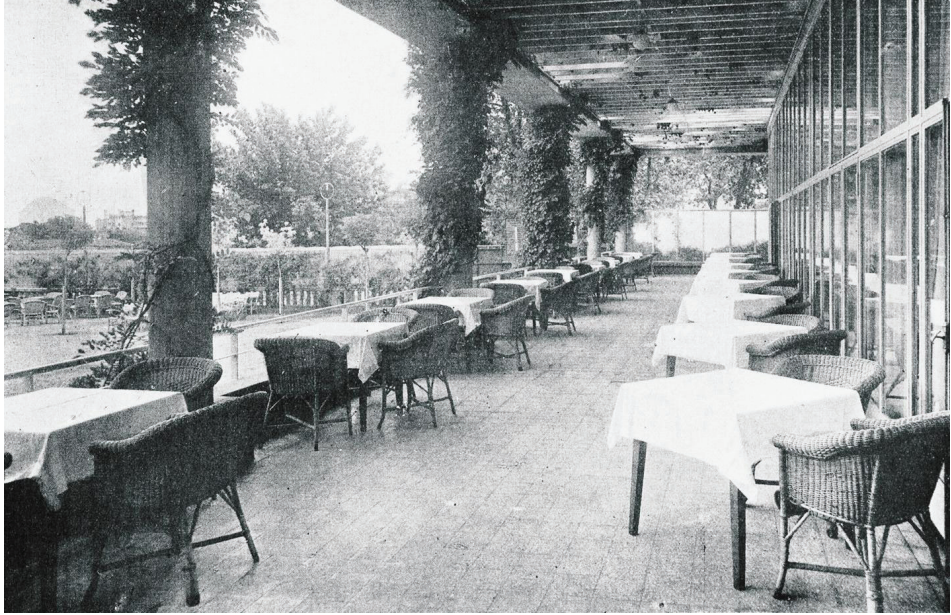
Gazinonun İstanbul Boğazı tarafındaki kısmı yemek salonu olarak inşa edilmiştir.³⁵ Ana salonlara benzer şekilde bu salon da gerektiğinde çeşitli balolar ve yemekli organizasyonlar için kullanılmış; salonun (yazlık salon olarak da geçmektedir) önündeki veranda ise yaz dönemlerinde açık havada yemek servisi için kullanılmak üzere düzenlenmiştir. Verandanın önünde uzanan geniş bahçe, yazın gazinoyu ziyaret eden halkın dışarıda vakit geçirip eğlenmesine olanak tanımıştır. 1950'lerin başında akşamüstleri yapının bahçesinde ucuz tarife olarak isimlendirilen etkinliklerde caz dinletileri gerçekleştirilmiş; bütçesi uygun olan ziyaretçiler dinletiler sonrasında eğlencelerine gazinonun verandasında yemek yiyip içkilerini içerek devam etmişlerdir (G. 8).³⁶ *Milliyet Gazetesi*'nin ilave eki *Ne görülür? Ne yapılır?*'da aktarıldığı üzere 1960'lara gelindiğinde gazinonun bahçe kısmında gündüz ve akşamüstleri düzenlenen alafrağa programlar dışında alaturka programların da uygulanmaya başlandığı görülmektedir.³⁷ Bu bakımdan gazinonun bahçesinde gerçekleşen etkinliklerin iç mekânlarda gerçekleşen etkinliklere nazaran hem maddi anlamda hem de toplum zevklerine hitap bağlamında zamanla daha kapsayıcı bir profil çizdiği söylenebilir.

34 Refik Halid Karay, *Bugünün Saraylısı* (İstanbul: Çağlayan Yayınevi, 1954), 96-97.

35 Güney, "Taksim Belediye Gazinosu," 150.

36 "Arşivden: İstanbul Eğlence Hayatı ve Caz," Bantmag, erişim 20 Ağustos 2022, <https://bantmag.com/arsivden-istanbul-eglence-hayati-ve-caz/>

37 "Ne görülür? Ne yapılır?," *Milliyet Turizm İlavesi*, erişim 13 Mayıs 2022, <https://openaccess.marmara.edu.tr/handle/11424/133929>

G. 8: Taksim Belediye Gazinosu'nun yemek salonu önünde bulunan verandadan bir görünüm
(Daver, Günay ve Resmor, *Güzelleşen İstanbul XX. Yıl*, 53)

2.3. Pavyon

Gazinsonun bodrum katında dans pisti içeren bir bar (pavyon) yapılmıştır (G. 9).³⁸ Buranın dekorasyonu 1939 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nin "Tezyini Sanatlar" kolunun başına direktör olarak getirilen ve *Art Deco* mobilya tasarımlarıyla bilinen ünlü Fransız sanatçı Marie Louis Süe tarafından yapılmıştır.³⁹ Özel bir gece kulübü gibi işletilen pavyon, dönemin "kalburüstü" isimlerini gece yarısından sabaha dek müzik ve dans ile eğlendirmiştir.⁴⁰ 1940'lı yıllardan itibaren popüler magazin dergilerinden biri olan *Salon*'da *Fitne Fücür* takma adıyla yazdığı dedikodu yazılarında genellikle cemiyet hayatında neler olup bittiğine değinen ve Taksim Belediye Gazinosu'na ilişkin havadislere de sıkça yer veren Adalet Cimcoz⁴¹, kalabalık se-

38 Gazinsonun bodrum katında ofis kısımlarının yanı sıra, soğuk hava odaları, yiyecek ve içecek hazırlama odaları, bulaşıkhanesi, depolar, hademe yemekhanesi, soyunma odaları ve duşlar olmak üzere çeşitli servis alanları eklenmiştir. Güney, "Taksim Belediye Gazinosu," 150.

39 Süe, Güzel Sanatlar Akademisi'nde dâhili mimari (tezyinat) olarak gelişen içmimarlık mesleğinin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Modern iç mekân kavramına karşın iç mekân tasarımlarında *Art Deco* stilini benimsemiş; akademide olduğu sürece eğitim gören mimar ve içmimarları bu anlamda etkisi altına almıştır. Taksim Belediye Gazinosu'nun pavyonu da Süe'nin iç mekân tasarımına ilişkin sanatkârane yaklaşımının bir örneği olmuştur. Önder Küçükerman, "1939-1945 Yılları Arasında Güzel Sanatlar Akademisi'nde Dahili Mimari Şubesi Şefi: Çok Yönlü Art Deco Sanatçısı Marie-Louis Süe," *Tombak* 24 (1999), 3-11.

40 "Ne görülür? Ne yapılır?."

41 Dönemin ünlü dublaj sanatçısı Adalet Cimcoz, dedikodu yazınının Türkiye'deki ilk yazarı olarak kabul edilmektedir. Cimcoz'un *Fitne Fücür* imzasıyla *Aydede*, *Salon*, *20. Asır*, *Hafta*, *Tef* gibi dergilerde ve *Cumhuriyet Gazetesi*'nin Pazar ekinde 1946 ile 1960 yılları arasında kaleme aldığı sosyete dedikoduları, o dönem İstanbul'unun sosyal yaşamına ışık tutmaktadır. İskender Özsoy, "Adalet Cimcoz'un Fitne Fücüründen," *Popüler Tarih*, 2001, 84. Tipik olarak, gazinoda düzenlenen bir etkinlikle ilgili köşe yazılarında öncelikle

bebiyle pavyon kısmında oluşan masa istilasına yazılarından birinde şu şekilde yer vermektedir:

“Güzel ve şık kadınları bir arada görmek isterseniz Taksim Gazinosu’nun pavyonuna gidin. Bütün iddialı kadınlarımızı orada görmek kabildir. Pavyonun bu iddialı müdavimleri o kadar artmış ki, ister istemez meydana genişletmek zarureti hasıl olmuş. Mesela vestiyer aşağıya inmiş, vestiyerin yerine de masalar konmuş. Masaların istilası, dans pistini ancak yirmi çiftin birbirine sarılarak durmasını temin edecek bir duruma sokmuş.”⁴²

Refik Halid Karay da *Bugünün Saraylısı* romanında, Adalet Cimcoz’un pavyonla ilgili tespitini doğrulamaktadır. Romanda aktarıldığı üzere, pavyonun iç mekânı dönemin modern eğlence anlayışını ve pratiklerini örnekler niteliktedir. Güney’in, tasarladığı oturma düzeniyle küçük bir metrekarede bir araya getirdiği üst sınıf mensubu kadın ve erkeğin alkollü içkilerini yudumlayıp caz müzik eşliğinde eğlendiği belirtilmektedir:

“Aşağıdan caz sesi, lavanta kokusu ve alkollü bir hava geliyor. [...] Ata, basık tavanlı, göz gözü güç fark edecek loşlukta, içinde -ayrıca sigara dumanından hayaletler şeklini almış- bir kadın, erkek kalabalığının kaynaştığı acayipçesine süslü bir yere girdiklerini görünce elinde olmayarak irkildi. [...] Acayip yer oluşuna acayip, doğrusu: Birinci salonda bir bar tezgâhı, izbe köşeler, köşelerde birbirlerine sokulmuş, darlıktan kenetlenmiş çiftler ve insan toplulukları fark ediyor. Şehir bombardıman ediliyormuş da yeraltı sığınağına can atmışlar, sanki! Caz takımının önünden güç bela geçebildiler. Daha sonra masalarla dans edenler arasından kaya süzüle, ayaklara basmamak, etekleri çiğnememek, masa örtülerini çekip bardaklarla beraber sürüklenmemek için gayet temkinli yürüdüler. [...] “Bu moda şimdi dünyanın her tarafında uyuluyor. ‘Tavern’ yani mağara, in, bodrum zevki. Göreceksiniz, sizi de saracak.” Sarıyor filvaki... Ama saran viski. Belki, hepsi de, güzeli çirkini, genci yaşlısı, tertemiz giyinmiş, pahalı kokular sürünmüş bir kadın kalabalığının havası da tesir etmektedir.”⁴³

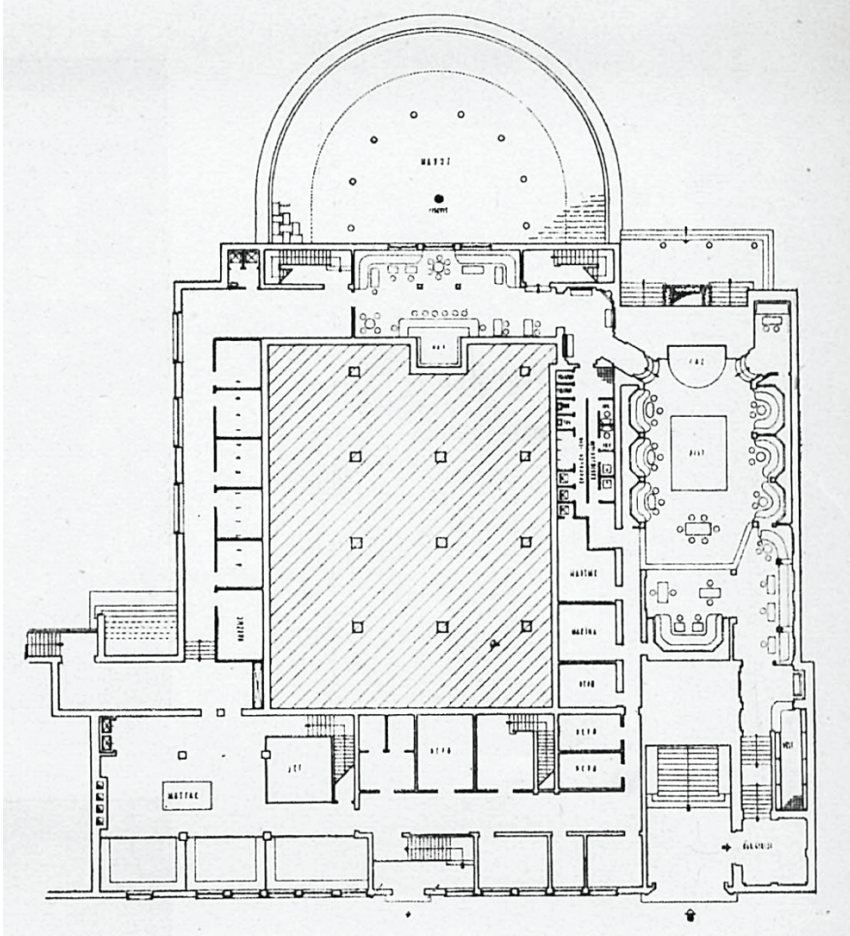
İki alıntı da İstanbulluların gazino pavyonuna olan ilgisinin artışı vurgulayarak zamanla tasarlanan mekânsal kapasitenin yetersiz kaldığını aktarmaktadır. Gece eğlencesi pratiklerini tanıtmak amacıyla “devletten topluma” inme bir süreç olarak tahayyül edilen ve “modernleşme projesi” çerçevesinde gazinonun programına dâhil edilen pavyon iç mekânının çift yönlü etkileşimlerle şekillendiği; dönüşüme uğradığı görülmektedir. Pavyonun mekânsal özellikler aracılığıyla olduğu kadar ziyaretçileri aracılığıyla da yeni yaşam stillerini örnekleyen bir mekâna dönüşmesi bağlamında bi-

mekânın genel atmosferi hakkında bilgi verilip mekân dekoru ve kalabalıktan bahsedildikten sonra masaların konumu, kimin hangi masada oturduğu ve kimle geldiği ayrıntılı olarak belirtilir. Sena Yapar, *Modernleşme Projesinin Mekânı: Taksim Belediye Gazinosu (1939-1967)* (İstanbul: Libra Kitap, 2018), 188.

42 Fitne Fücür [Adalet Cimcoz], “Taksim Pavyonu,” *Salon*, 15 Aralık 1947, 56.

43 Karay, *Bugünün Saraylısı*, 98-99.

reylerin aktif aktörler olarak rol aldığı modernleşme süreci, Batılı kodlarla biçimlenen sosyal pratiklerin devlet tarafından nasıl üretildiğinin ve sonrasında toplum tarafından nasıl “yeniden” üretildiğinin bir örneğidir. Bu bağlamda, bir gece kulübü örnekleyicisi olarak tasarlanan pavyonun her ne kadar devlet ideolojisine göre temsili bir araç olarak kurgulanmış olsa da toplumun belli bir kesiminde karşılığını kısa sürede bulduğu ve benimsendiği söylenebilir.

G. 9: Taksim Belediye Gazinosu bodrum kat planı (Güney, “Taksim Belediye Gazinosu”, 147)

Aynı pavyon, 1950’li yıllarda gündüzleri bir gençlik kulübü olarak kullanılmıştır. Ünlü tiyatro oyuncusu Gülriz Sururi’nin anılarını aktardığı *Kıldan İnce Kılıçtan Keskince* isimli kitapta belirtildiği üzere o günün gençliği akşamüstleri üç ile dokuz saatleri arasında gazinonun pavyonunu kiralayıp orada toplanmaktadır. Sururi, anlatısında gençleri bir araya getiren yegâne gücün ise dans ve müzik olduğunun altını çizmektedir:

“Bir tek önemli şey vardı okuldan sonra herkes için: dans, dans, dans. Akademikler, kolejliler her gün orada buluşuyorlardı. [...] O zamanlar yabancı bir orkestra vardı Belediye Gazinosu’nda. Sanırım bir İsveç orkestrasıydı. Geceleri kurtlarını dökemeyen orkestra, gündüzleri çok az bir para karşılığı bizlere özlediği coşkun müziği yapabiliyordu. Günün modası “Tea For Two”, “Too Young”, “Unforgettable”, “Sentimental Reasons” gibi slowların yanı sıra “Give Me Five Minutes More” gibi parçalarla bizi coşturuyordu. Boogie Woogie, Jitterbug, Samba günün en hareketli dansları. Ve ben piste çıkınca, bir daha masama dönemişordum artık. O günlerin modası, kavalenin omzuna dokunup damını elinden almak.”⁴⁴

Alıntıdan anlaşıldığı üzere mekânsal kurgu yetişkin bireyler kadar sonraki yeni nesle de benzer şekillerde hizmet etmiştir. Henri Lefebvre’in belirttiği gibi, mekânlar üretim ilişkilerini ve toplumsal yeniden üretim ilişkilerini içermektedir. Toplumu anlamak mekânı anlamak demektir: Mekân bir üründür ve toplumsal olarak üretilir; her üretim tarzı ise kendi mekânını yaratmaktadır.⁴⁵ Gece kulübü yaratma gayesiyle tasarlanan pavyonun toplum tarafından farklı ihtiyaçlara hizmet edecek biçimde dönüştürülmesi söz konusudur. Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerikan etkisinin yoğun olarak yaşandığı ve Amerika’nın modernitenin yeni göstergesi olarak algılandığı bir zamanda çeşitli yabancı sanatçılar ve dans türleriyle tanışan bireyler pavyon mekânını sosyalleşebilecekleri bir gençlik kulübü olarak yeniden üretmiş; “kavalenin omzuna dokunup damını elinden almak” gibi kendi sosyal pratik kodlarını yaratmışlardır.

3. Modernitenin Bedensel Temsili Olarak Gazino Baloları

Taksim Belediye Gazinosu, sunduğu sosyal pratikler ile kısa sürede eğlence arayanların randevu noktası hâline gelmiştir. Güney tarafından “büyük bir şehrin medeni ihtiyaçlarına tam manasıyla cevap verebilecek” kapasitede tasarlanan tesis, sıklıkla balolar, yardım kuruluşu ve cemiyet etkinlikleri, düğünler, partiler, kongreler ve yabancı konukları onurlandıran çeşitli etkinlikler için kullanılmıştır.⁴⁶ Benzer şekilde dönemin belediye başkanı Lütfi Kırdar, İstanbul Belediyesi tarafından yayınlanan *Yenileşen İstanbul: 1939 Başından 1947 Sonuna Kadar İstanbul’da Neler Yapıldı?* başlıklı kitapta gazino salonlarında balolar ve belediyeyi ziyaret eden yabancı misafirler onuruna resmî şölenler düzenlendiğini belirtmiştir (G. 10). Balo sezonu boyunca her cumartesi gecesi, hayır kurumları ve kulüpler için etkinlikler düzenlenmiş; diğer günlerde ise mezuniyet baloları, kongreler, okul buluşmaları, çay partileri, matinelere, konserler ve düğünler olmak üzere çeşitli organizasyonlar yapılmıştır.⁴⁷ Gazinoya

44 Gülriz Sururi, *Kıldan İnce Kılıçtan Keskince* (İstanbul: Doğan Kitap, 2002), 183.

45 Henri Lefebvre, *Mekânın Üretimi* (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014), 111-112.

46 Daver, Günay ve Resmor, *Güzelleşen İstanbul XX. Yıl*, 51.

47 Balolar yılın herhangi bir ayında gerçekleşebilse de balo sezonu ocak ayından nisan ayına kadar olan zaman dilimini kapsamıştır. Genellikle akşam saat sekiz gibi başlayan bu özel etkinlikler geç saatlere kadar devam

talep kısa sürede o kadar artmıştır ki Kırdar aynı kitapta daha önce çok büyük olduğu düşünülen salonların artık neredeyse ihtiyacı karşılayamadığını belirtmiştir.⁴⁸

G. 10: Taksim Belediye Gazinosu'nda Gazeteciler Cemiyeti Balosu, 22 Mart 1949 (Suna ve İnan Kıraç Vakfı Fotoğraf Koleksiyonu, CFA_008337)

Taksim Belediye Gazinosu'nda özellikle yemekli veya yemekten sonra olmak üzere düzenlenen balolar, toplumun sosyal yaşama katılma sürecini destekleyen en etkin ideolojik araçlardan biri olmuştur. Danslı ve özel kıyafetli gecesi anlamını taşıyan balo etkinlikleri, kadın ile erkeği yakın mesafelerde bir araya getiren yarı resmî eğlence buluşmaları olma görevini üstlenmiştir. Osmanlı toplumunun geleneklerinin tersine kadın ve erkeğin birlikte katılabildiği bu organizasyonlar, yeni ulus devletinin modernleşme hedeflerinden biri olma niteliği taşımaktadır. Gazinonun akşam düzenlenen etkinlikleri genelde her ne kadar sınırlı bir kesime hitap etmiş olsa da bu kesimin sosyal pratiklerinin gazete ve dergi gibi kitle iletişim araçları ile toplumun daha geniş kesimlerine yayılması söz konusudur.

Taksim Belediye Gazinosu'nda eğlence ve kutlama amaçlı düzenlenen etkinlikler özellikle üst sınıf mensubu belli bir kadın kesiminin hayatının bir parçası hâline gelmiştir. Bu tip etkinlikler, kadınların Cumhuriyet'in ilanı öncesindeki günlük yaşamlarında sık iletişim kuramadığı karma cinsiyetli bir topluluğa adım atmasına ve ait hissetmesine olanak sağlamıştır. Gazinonun özellikle balo gibi etkinliklerinde teşvik edilen eşli danslar, kadınlar ile erkeklerin toplumdaki konumunu eşitlemeye yönelik

etmektedir. Dileyen ziyaretçilerin balo sonrasında gazinonun pavyon kısmına geçip eğlenebildikleri belirtilmektedir. Yapar, *Modernleşme Projesinin Mekânı: Taksim Belediye Gazinosu (1939-1967)*, 130.

48 İstanbul Belediyesi, *Yenileşen İstanbul: 1939 Başından 1947 Sonuna Kadar İstanbul'da Neler Yapıldı?* (İstanbul: Belediye Matbaası, 1947), 33.

girişimler olmuş; kadın ve erkek bireylerin denk bir sosyal hayata kavuşması amacına hizmet eden bir adım niteliği taşımıştır. Bu çerçevede Güney'in balolara ev sahipliği yapan salonları tasarlarken oluşturduğu mekânsal kurgunun da tesadüfi olmadığı söylenebilir. Büyük salonda (ya da yazın yemek salonunda) gerçekleşen danslı ve müzikli balo etkinlikleri, kadın öznelerin dans ederek, şarkı söyleyerek ya da sadece giyimleriyle modernitelerini sosyal çevrelerine sunmaları açısından bir sahne görevi görmüştür (G. 11).

G. 11: Taksim Belediye Gazinosu'nda dans eden çift, 1950ler (Suna ve İnan Kırâç Vakfı Fotoğraf Koleksiyonu, CFA_008477)

Giyim konusu, gazinoda düzenlenen balo etkinliklerinde önemli bir rol oynamıştır. Etkinliklerin gerektirdiği kıyafet kodlarının da etkisiyle kadın öznelerin modernliklerini Batı modasına uygun kıyafetler ve aksesuarlar vesilesiyle ortaya çıkardığı görülmektedir (G. 12). Bu kapsamda yeni giyim kodlarının ortaya çıkmasıyla sosyal hayatın aktif aktörleri hâline gelen kadınların kıyafetleri farklı zamanlarda kullanılmak üzere çeşitlenmiştir.⁴⁹ Gazinoyu ziyaret eden kadınların dış görünüşlerine gösterdikleri özen, sözsüz bir iletişim biçimi ve kendi özgür benliklerini temsil ettikleri bir yöntem olarak okunabilmektedir. Diğer yandan mekânın ve düzenlenen kalburüstü bazı etkinliklerin gerektirdiği kıyafet kodları, toplumun modernleşme sürecinde bireylerin fiziki görünümünü dönüştüren bir biyoiktidar mekanizması görevi üstlenmiştir.⁵⁰

49 Fatma, Keser, "1923-1950 Yılları Arası Türk Kadını Kimliği ve Moda," *Cumhuriyet İstanbul'unda Kadın*, ed. Ayla Duru Karadağ ve Bülent Ulus (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2021), 500.

50 Biyoiktidar kavramı, modern Batı toplumlarındaki sosyal ilişkilerde içkin olan, günlük hayatın tüm mikro seviyelerinde işleyen, bir pratikler ağına gömülü sosyal kontrol sistemine işaret eder. Biyoiktidar bedenler

G. 12: Taksim Belediye Gazinosu'nda Gazeteciler Cemiyeti Balosu, 22 Mart 1949 (Suna ve İnan Kıraç Vakfı Fotoğraf Koleksiyonu, CFA_008345)

Sonuç

Erken Cumhuriyet Dönemi yıllarında açılan gazinolar, Osmanlı Dönemi gazinolarından farklılık göstermiş; Batı'dan örnek alınan sosyal yaşam pratiklerinin topluma benimsetilmesi sürecinde ideolojik bir görev üstlenmiştir. Gerçekleştirilen konser ve balo gibi etkinlikler her ne kadar kısıtlı bir kitleye hitap etmişse de bu yapıların sunduğu programlar toplumun sosyal dönüşümünü gerçekleştirme gayesiyle hizmet etmiştir. Devlet desteğini arkasında bulundurarak kültürel lider rolü üstlenen mimarlar ise bu mekânların tasarımlarıyla toplumsal dönüşümün gerçekleşmesine önayak olmuştur. Bu çerçevede Taksim Belediye Gazinosu'nun mimarı Rüknettin Güney, kadın ve erkeğin kamusal alan kullanımında öngörülen eşit statüsünü dönemin İstanbullularına tasarımlarıyla örneklemiş; bireylerin bedensel pratiklerini Batılı kodlarla şekillendirecek mekânlar kurgulamıştır. Gazinonun kadınlar ve erkeklerin aynı ortamda bulunmalarına, sosyalleşmelerine, içki içmelerine ve dans etmelerine olanak tanıyan iç/dış mekânlarının analizi, modern hayata geçişin beraberinde getirdiği yeni normların ortaya çıkış sürecine tanıklık edilmesini sağlamaktadır.

üzerinde çalışır; öz disiplin pratikleri aracılığıyla bireyleri organize ederek uysal bedenler (*docile bodies*) üretir. Toplumsal düzen ise pasif ama aynı zamanda üretken olan uysal bedenlerin üretimiyle korunur. Bu bağlamda kurumlar toplum yaşamının tüm yönlerini kontrol etmek için bireyleri gözetim altına alır. Bu gözetim, dış düzenlemelere alışmış ve bedeni disipline etmek, yeteneklerini optimize etmek, uysallığını artırmak, onu verimli ve ekonomik kontrol sistemlerine entegre etmek için bir araç olarak çalışan uysal bedenler üretir. Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison* (Londra: Penguin, 1991), 164.

Modernleşme süreci her ne kadar “devletten topluma” inme ideolojik bir proje olarak kabul edilse de toplumun da moderniteyi ürettiği ve zamanla kendi çağdaş kodlarını oluşturduğu görülmektedir. Bireyler, Güney’in Batılı kodları baz alarak tasarladığı gazino mekânını deneyimlemiş; bu mekânın gerektirdiği sosyal pratikleri dönüştürerek içselleştirmiş ve zamanla toplumsal olarak yeniden üretmiştir. Taksim Belediye Gazinosu açıldığı ilk yıllarda modernitenin gösterge mekânı olarak kurgulanmış olsa da ilerleyen yıllarda ziyaretçilerin ihtiyaç ve isteklerine göre şekillenmiştir. Bu bakımdan yapı, sunulan sosyal pratiklerin toplum tarafından dönüştürülmeye başlandığı ilk erken dönem gazinolarından biri olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısında gazino kültüründeki bu dönüşüm devam ederek yeni boyutlara ulaşmış ve 1970’li yıllarda gazinolar halkın her kesimine hitap eden eğlence mekânları olarak Türkiye coğrafyasında yerini almıştır. Tüm bu süreçte gazinolar, kadın ziyaretçilerinin kamusal alandaki toplumsal konumunu güçlendiren bir mekânsal araç olarak hizmet etmiştir.

Teşekkür: Makalede yer alan arşiv görsellerinin kullanım izninin verilmesine ilişkin desteklerinden dolayı “Fonds Prost, Académie d’architecture, Cité de l’architecture et du patrimoine, Archives d’architecture contemporaine”, “İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür Varlıkları Dairesi Başkanlığı, Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, Atatürk Kitaplığı” ve “Suna ve İnan Kıracı Vakfı Fotoğraf Koleksiyonu”na teşekkür ederiz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Acknowledgments: We would like to thank “Fonds Prost, Académie d’architecture, Cité de l’architecture et du patrimoine, Archives d’architecture contemporaine,” “İstanbul Metropolitan Municipality, Cultural Heritage Department, Library and Museums Directorate, Atatürk Library,” and the “Suna and İnan Kıracı Foundation Photograph Collection” for their support in granting permission for the use of archive images in the article.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Akçura, Gökhan. *İstanbul Şarkıları: Şehrin Müzikli Tarihinde Kazı Çalışmaları*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2019.
- Altan Ergut, Elvan, İpek Yada Akpınar ve Zafer Akay. “Cumhuriyet Döneminde İstanbul’da Mimarlık,” *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. 8. cilt. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.) Yayınları, 2016, 558-597.
- Bantmag. “Arşivden: İstanbul Eğlence Hayatı ve Caz.” Erişim 20 Ağustos 2022. <https://bantmag.com/arsivden-istanbul-eglenme-hayati-ve-caz/>.
- Batur, Afife. “Modern Olmak: Bir Cumhuriyet Mimarlığı Arayışı,” *Modern Türk Mimarlığı*. Ed. Renata Holod, Ahmet Evin ve Suha Özkan. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, 2007, 71-96.
- Bozdoğan, Sibel. *Modernism and Nation Building: Turkish Architectural Culture in the Early Republic*. Seattle: Washington Üniversitesi Yayınları, 2001.
- Cimcoz, Adalet. “Taksim Pavyonu.” *Salon*, 15 Aralık 1947.
- Daver, Abidin, Sefa Günay ve Mazhar N. Resmor. *Güzelleşen İstanbul XX. Yıl*. İstanbul: İstanbul Maarif Matbaası, 1944.

- Esat, Celâl. *Yeni Mimari*. İstanbul: Agâh - Sabri Kütüphanesi, 1931.
- Fonds Prost. Académie d'architecture/Cité de l'architecture et du patrimoine/Archives d'architecture contemporaine. HP-PHO-027-01-33. Erişim 21 Aralık 2023. <https://archiwebture.citedelarchitecture.fr/ark:/43435/1003404>.
- Fonds Prost. Académie d'architecture/Cité de l'architecture et du patrimoine/Archives d'architecture contemporaine. HP-PHO-027-01-54. Erişim 21 Aralık 2023. <https://archiwebture.citedelarchitecture.fr/ark:/43435/1003366>.
- Foucault, Michel. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Londra: Penguin, 1991.
- Gaste Arşivi. "Taksim Belediye Gazinosu." Erişim 24 Mayıs 2023. <https://www.gastearsivi.com/ara/taksim%20belediye%20gazinosu>.
- Gül, Murat. *Architecture and the Turkish City: An Urban History of İstanbul Since the Ottomans*. Londra ve New York: I.B. Tauris, 2017.
- Güney, Rüknettin. "Taksim Belediye Gazinosu." *Arkitekt* 7-8 (1943): 145-150. Erişim 13 Mayıs 2022. <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/115/1299.pdf>.
- Gürel, Meltem Ö. "Architectural Mimicry, Spaces of Modernity: The Island Casino, Izmir, Turkey." *The Journal of Architecture* 16(2) (2011): 165-190. Erişim 13 Mayıs 2022. <https://doi.org/10.1080/13602365.2011.570059>.
- Gürel, Meltem Ö. "The Transformation of Seaside Practices: From Sea Baths to Mid-Century Beaches in İstanbul." *Mid-Century Modernism in Turkey: Architecture Across Cultures in the 1950s*. Ed. Meltem Ö. Gürel. Londra ve New York: Routledge, 2016.
- Gürel, Meltem Ö. "Architectural Traces of Social Transformation Along the Coasts of İstanbul: From Sea Baths to Modern Beaches." *İstanbul's Seaside Leisure: Nostalgia from Sea Baths to Beaches*. Ed. Zafer Toprak, Gökhan Akçura ve Meltem Ö. Gürel. İstanbul: Pera Müzesi, 2018.
- Hasol, Doğan. *20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı*. İstanbul: YEM Yayınları, 2017.
- İstanbul Belediyesi. *Yenileşen İstanbul: 1939 Başından 1947 Sonuna Kadar İstanbul'da Neler Yapıldı?*. İstanbul: Belediye Matbaası, 1947.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür Varlıkları Dairesi Başkanlığı, Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü. Atatürk Kitaplığı, Krt_014573. Erişim 21 Aralık 2023. https://katalog.ibb.gov.tr/yordam/?p=1&dil=0&alan=tum_txt&tm=&q=taksim%20gazinosu&demirbas=Krt_014573_014573.
- Karay, Refik Halid. *Bugünün Saraylısı*. İstanbul: Çağlayan Yayınevi, 1954.
- Keser, Fatma. "1923-1950 Yılları Arası Türk Kadını Kimliği ve Moda." *Cumhuriyet İstanbul'unda Kadın*. Ed. Ayla Duru Karadağ ve Bülent Ulus. İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2021.
- Küçükerman, Önder. "1939-1945 Yılları Arasında Güzel Sanatlar Akademisi'nde Dahili Mimari Şubesi Şefi: Çok Yönlü Art Deco Sanatçısı Marie-Louis Süe." *Tombak* 24 (1999): 3-11.
- Lefebvre, Henri. *Mekânın Üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014.
- "Ne Görülür? Ne Yapılır?." *Milliyet Turizm İlavesi*. Erişim 13 Mayıs 2022. <https://openaccess.marmara.edu.tr/handle/11424/133929>.
- Özsoy, İskender. "Adalet Cimcoz'un Fitne Fücürundan." *Popüler Tarih* (Ocak 2001): 82-85. Erişim 22 Mayıs 2023. <https://dokumen.tips/documents/populer-tarih-dergisi-sayi-08-ocak-2001.html>.
- Suna ve İnan Kırış Vakfı Fotoğraf Koleksiyonu. CFA_008337. Erişim 21 Aralık 2023. https://katalog.iae.org.tr/yordam/?dil=0&p=1&q=taksim+belediye+gazinosu&alan=tum_txt&demirba

s=CFA_008337_008337_008337&demirbas=CFA_008337_008337.

Suna ve İnan Kıraç Vakfı Fotoğraf Koleksiyonu. CFA_008345. Erişim 21 Aralık 2023. https://katalog.iae.org.tr/yordam/?dil=0&p=1&q=CFA_008345&alan=tum_txt&demirbas=CFA_008345_008345.

Suna ve İnan Kıraç Vakfı Fotoğraf Koleksiyonu. CFA_008477. Erişim 21 Aralık 2023. https://katalog.iae.org.tr/yordam/?dil=0&p=1&q=CFA_008477&alan=tum_txt&demirbas=CFA_008477.

Sururi, Gülriz. *Kıldan İnce Kılıçtan Keskince*. İstanbul: Doğan Kitap, 2002.

Tapan, Mete. *İstanbul'un İmar Sorunları*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 1994.

Tekeli, İlhan. "Türkiye'de Mimarlığın Gelişiminin Toplumsal Bağlamı." *Modern Türk Mimarlığı*. Ed. Renata Holod, Ahmet Evin ve Suha Özkan. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, 2007, 13-36.

Tekeli, İlhan. *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü: 1923-1990*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.

Vanlı, Şevki. *20. Yüzyıl Türk Mimarlığı*. 1. cilt. Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, 2006.

Yapar, Sena. *Modernleşme Projesinin Mekânı: Taksim Belediye Gazinosu (1939-1967)*. İstanbul: Libra Kitap, 2018.

